

Orðmyndan í føroyskum

1. Inngangur
2. Eitt alment yvirlit
3. Samansetingar
4. Avleiðslur
5. Nullavleiðslur (konversión)
6. Orðmyndanir í lánnum (donskum og neoklassiskum)
7. Bland og klipping
8. Tilvísingar

Úrtak

Orðmyndan í føroyskum er gjørd við samasetingum og avleiðslum. Affestini eru arvað úr norrønum, men vegna tað tætta málamótið við danskt í øldir, eru ymisk avleiðsluatfestir lænt inn í føroyskt. Hesi eru sum oftast komin í danskt úr lágtýskum el. talan er um neoklassisk affestir. Tað eru tvey sløg av samansetingum: rótarsamansetingar og samansetingar við einum klípi. Hesar seinnu byggja á tað søguliga hvørsfallið. Aftur at hesum økist orðaforráðið í føroyskum við nýyrðum.

Styttingar: B (bitil), F (fyriseting), Forn (fornavn), H (hjáorð), L (lýsingarorð), N (navnorð), NH (navnheild), S (sagnorð), T (talorð).

1. Inngangur

Føroyskt er eitt norðurgermanskt mál, og tað verður vanligi bólkað saman við íslenskum og nýnorskum (Barnes & Weyhe 1994). Í syntakslitteraturinum verður føroyskt bólkað saman við íslenskum sum eitt oyggjaskandinaviskt mál. Tað stendur tå mótsett donskum, svenskum og norskum. Hesi eru fastlandsskandinavisk mál. Í øldir hefur eitt tætt samband verið millum føroyskt og danskt, og tað førir við sær, at ymsar fastlandsskandinaviskar konstruktiónir eru í føroyskum sum *í gjár varð tað dansað umborð á skipinum*. Oyggjaskandinaviskt hefur ikki tað í slíkum ópersónligum passivkonstruktiónum. Lánini gera, at til ber at siga, at føroyskt er eitt miðskandinaviskt mál (Petersen 2010).

Ikki hefur nógv verið granskað í orðmyndan í føroyskum. Her er eitt stutt yvirlit yvir orðmyndan. Okkurt er at finna í ymskum greinum og mállærum, og er tå talan um Lockwood (1977 [1955]: 39–42). Hann sigur, at navnorðasamansetingar kunnu hava “adjectives, numerals, prepositions or verbs as qualifying elements” (Lockwood 1977 [1955]: 41). T.e., at framman fyri navnorðið kann eitt nú eitt lýsingarorð standa sum *svartfuglur*. Nakað hefur verið sagt um tað søguliga hvørsfallið. Eivind Weyhe vísir, hvussu tað verður handfarið í føroyskum mállærum (Weyhe 1996/2012), og tað verður eisini nortið við hvørsfallið í mállæruni hjá Práinssyni, Petersen, Jacobsen & Hansen (2004/2012) og í mállæruni hjá Petersen & Adams (2009). Eisini hefur Indriðason (2011) skrivað um hvørsfallið. Semja er stórt sætt um, at hvørsfallið sum virkið fall ikki longur er til í føroyskum, hóast málreinsarar royna at siga tað øvugta (Henriksen 2010)¹.

Eitt rímlig yvirlit um orðmyndan er í mállæruni hjá Práinssyni, Petersen, Jacobsen & Hansen (2004/2012: 204–221), men tað er ikki fullfíggað, og heldur ikki yvirlitið hjá Krenn (1940: 118–122). Samansett og ósamansett sagnorð eru viðgjørd av Gullbein (2006) í MA ritgerðini, hann skrivaði. Eisini verður nakað sagt um avleiðslur og samansetingar í teirri lítlu skúlamállæruni hjá Andreasen & Dahl og teirri lítlu mállæruni hjá Davidsen & Mikkelsen

(2011 [1993]). Lenvig (1996) hefur eitt áhugavert yvirlit yvir samansettar fyrisetingar. Talan er um sovorðnar sum *uppi+á*. Petersen (2001) vísir, hvussu tann logiski struktururin er í samansettum sagnorðum, sum hava forskoytið *endur-*. Her verður víst, at tað bara kann leggjast aftur at accomplishment sagnorðunum við tí logiska bygnaðinum (x), (y) CAUSE [BECOME state, (y)] sum í *Jógvan endurmálar húsini*. Variabilin (x) stendur fyri *Jógvan*, (y) fyri *húsini*. Eitt yvirlit yvir navnorðavleiðslur er í Petersen (2008), og gerðarnavnorð sum *skipari* eru viðgjørð hjá Weyhe (2012[1991]). Jacobsen (1997) vísir á tvíformar sum *lóg-* og *løg-*. Niðurstøða hansara er, at tað fyrra er eitt leksem, meðan tað seinna er eitt forfesti. Simonsen (1993, 1995) vísir, at eitt klípi, *-s*, er í trýliðaðum samansetingum. Klípið er í øðrum samansetingarliði, og sæst tað í tvíformum í eitt nú staðarnøvnum sum *Gjógv+ar+á* og *Hvala+gjógv+s+áin*. Her er *Gjógvará* “rætt” eftir normativari mállæru, meðan *Hvalagjógvsáin* ikki er tað, tí hvørshell í kvenkynsorðum er stórt sætt altíð *-ar* í eintali. Simonsen (2005) hefur eitt yvirlit yvir nýorð, og eru her fleiri samansetingar. Poulsen (2004 [1969]: 58–62) skrivur um eftirfestið *-ligur*. Samansett og ósamansett sagnorð eru til viðgerðar hjá Sandøy (1976). Her ber hann saman og viðgerð føroyskt, vesturnorsk málføri og íslendskt. Áhugavert fyri samansetingar og orðmyndan eru formar sum *avstongdur frá steingja av* og eitt nú *afturfyrisegkomin frá at koma fyri seg aftur*.

Hetta er stórt sætt tað, sum er skrivað um samansetingar og avleiðslur í føroyskum. Ymiskt annað er skrivað um føroyska morfologi. Eitt yvirlit er at finna í Práinssyni, Petersen, Jacobsen & Hansen (2004/2012).

2. Eitt alment yvirlit

Í føroyskum, eins og hinum germansku málunum, eru samansetingar og avleiðslur nýttar, tá ið talan er um orðmyndan. Aftur at hesum hava puristarnir gjørt orð við at enduruppfríska gamlar reglur sum *i*-umljóðið. Hetta var ein ljóðregla, sum var virkin millum frumnorrønt og norrønt, og tað er brúkt í *bleðil* ‘folie’ (Føroysk orðabók 1998). *Bleðil* er grundað á *blað*. Puristarnir hava endurupplívgað *i*-umljóðið **blaðilaR* > *bleðill*; aftur at hesum hava tey endurupplívgað burturfallið av *-l*; úrslitið er *bleðil*. Sama *i*-umljóð, óproduktivt, men natúrligt, er í *tyngd*, sum gongur aftur til **þungipō* (Nielsen 1976: 432), samanber tað tilsvareandi lýsingarorðið *tungur* við upprunasjálvljóðinum *lu*.

Avleiðslur verða vanliga gjørðar við einum eftirfesti. Eitt dømi er *-leik* sum í *stórrur* → *stórleiki*, men nullavleiðslur eru eisini; tær eru í *at tvætla* → *tvætl* (Petersen 2009: 212). Í *tvætl* er einki opinbart eftirfesti, tískil nullavleiðslanⁱⁱ. Aftur at hesum eru forfestini sum í eitt nú *vinur* → *óvinur*.

Samansetingar eru rótarsamansetingar sum í *mann+fjöld*, ella samansetingar við klípi sum í *mansfjöld*, *mannafjöld*. Í summum samansetingum er sjálvljóðaskifti, sbr. *tannlækni* frá rótini *tonn* og eitt nú *húsavarðartænastan* frá *húsavørður*.

Orðastovnurin økist eisini við lánnum, mest úr donskum, sum føroyskt jú hefur haft samband við í øldir (Petersen 2010), og við nýggjyðrum.

Univerbatióin er definerað hjá Booij (2007: 19) sum “becoming a word of phrases”. Dømi eru *far-um-kring*, *mal-í-ring* og eisini *afturfyrisegkomin* frá *koma fyri seg aftur* (Sandøy 1976). Tey fyrru eru frá *at fara um kring* og *at mala í ring*.

Nýorð verða gjørð í føroyskum við samansetingum (*evnafrøði*). Puristarnir hava endurupplívgað gamlar ljóðreglur, sum nevnt omanfyri við *bleðil*, og eisini eitt nú atfestir sum *er-* í *erbylgjuovnur* ‘mikroovnur’. Eisini hava tey lænt úr íslenskum (*bókmentir*), ella gomul orð fáa nýggja merking (*básur*). Hetta merkir fyrst og fremst ‘pláss til neyt at standa á’, men við víðkari merking ‘avskildrað rúm í framsýningarhøll’. Leysar samansetingar verða eisini nýttar í orðagerðini (*lærdur háskúli*). Aftur at hesum økist orðastovnurin við ljóðeftirhermandi orðum sum *djums*. Meira um tey sæst hjá Patat (2000).

3. Samansetingar

At seta saman orð er ein produktivt prosess í føroyskum, og talan er um tvey sløg. Rótarsamansetingar og klípissamansetingar.

Kjarnin í einum samanseting er tað síðsta orðið, og tað kann vera eitt navnorð, eitt lýsingarorð, eitt sagnorð, eitt talorð, eitt hjáorð ella ein fyriseting. Framman fyri kjarnan eru navnorð, lýsingarorð, sagnorð, hjáorð, talorð, fornøvn, bitlar og fyrisetingar. Dømi verða víst í tí, sum kemur.

Samansetingarklípið er tað søguliga hvørsfallið ella *-i*, *-u*, *-a* í sagnorðasamansetingum, har *-u* og *-a* ikki koma ofta fyri. Meira um samansetingarklípinu í 3.8. Hesi hava ikki nakað morfologiskt innihald longur í føroyskum.

3.1. Navnorðasamansetingar

Her eru: navnorð + navnorð, lýsingarorð + navnorð, sagnorð + navnorð, fornavn + navnorð, hjáorð + navnorð, talorð + navnorð, bitil + navnorð og fyriseting + navnorð.

NN [[arm] _N [brot] _N] _N	armbrot
LN [[smá] _L [fiskur] _N] _N	smáfiskur
SN [[dypp] _S [kókari] _N] _N	dyppkókari
FornN [[sjálv] _{form} [bjargni] _N] _N	sjálvbjargni
HN [[aftur] _H [dekk] _N] _N	afturdekk
TN [[tví] _T [buri] _N] _N	tvíburi
BN [[aftur] _B [koma] _N] _N	afturkoma
FN [[í] _F [blástur] _N] _N	íblástur

Aftur er eitt hjáorð í *afturdekk*. Tað er ein bitil í *afturkoma*, tí tað byggir á sagnorðið + bitilin *at koma aftur*.

Kjarnin í navnorðasamansetingum er til høgru sum sæst á bendingarflokki og kyni. Eitt orð, tó, hevur ikki kyn sum tað ósamansetta orðið, og tað er *gullregn*, sum er kvennkyn, hóast *regn* er hvørkikyn. Kvennkyn í *gullregn* er í samsvari við ta merkingarligu kynstillutanarregluna ‘trø eru kall- el. kvennkyn’. Hetta dømið vísir eisini, at merkingarligar kynstillutanarreglur standa omanfyri morfologiskar kynstillutanarreglur (Petersen 2009: 55). Tað vil siga, at merkingin ger av, har merkingarreglur eru, hvat kyn orðið fær, ikki formurin.

3.2. Lýsingarorðasamansetingar

Lýsingarorðasamansetingar eru gjørdar við at seta saman navnorð + lýsingarorð, lýsingarorð + lýsingarorð, fornavn + lýsingarorð, sagnorð + lýsingarorð, hjáorð + lýsingarorð, talorð + lýsingarorð og fyriseting + lýsingarorð.

NL[[sorg] _N [leysur] _L] _L	sorgleysur
LL [[bráð] _L [djúpur] _L] _L	bráðdjúpur
FornL [[sjálv] _{form} [klókur] _L] _L	sjálvklókur
SL [[renn] _S [vátur] _L] _L	rennvátur
HL [[innan] _H [kátur] _L] _L	innankátur
TL [[tví] _T [beintur] _L] _L	tvíbeintur
FL [[í] _F [gulur] _L] _L	ígulur

Aftur hesum skulu nevast formar sum [[aftur]_H[fyri]_F[seg]_{form}[komin]_L]_L. Hetta byggir á heildina *at koma fyri seg aftur*. Sandø (1976: 143–173) nevnrir dømir eins og *uppsagdur*.

Hetta byggir á sagnorðið + bitilin *at siga upp*. Hann nevnir eisini samansetingar sum *avstongdur*, sum byggir á sagnorðið + bitilin *at steingja av*.

Booij (2007: 91) tosar um syntetiskar samansetingar í enskum sum *blue-eyed* og í hollenskum sum *blaw-og-ig*. Slíkar samansetingar eru í føroyskum, har kjarnin *-oygdur* ikki er til sum eitt ósamansett lýsingarorð. Millum dømini eru *brúnoygdur* og *kátogygdur*.

3.3. Sagnorðasamansetingar

Í sagnorðasamansetingum ber til at hava navnorð + sagnorð, lýsingaorð + sagnorð, talorð + sagnorð, fornnavn + sagnorð, hjáorð + sagnorð, fyriseting + sagnorð og bitil + sagnorð.

Tað er ikki vanligt at hava navnorð + sagnorð Eg havi funnið 567 dømir í *Føroysk orðabók* (1998). Frá talumálið kunnu nevnast dømir sum *at telduskryva*, *at jólapynta* og *at jólahugna*. Men tað ber ikki til at hava sagnorðasamansetingar sum *at *mateta* ella *at *bilkoyra*.

NS [[háls] _N [fevna] _S] _S	hálsfevna
LS [[góð] _L [skriva] _S] _S	góðskriva
TS [[trí] _T [trola] _S] _S	trítrola
FornS[[sjálv] _{Forn} [doyggja] _S] _S	sjálvdoyggja
HS [[burtur] _H [vísa] _S] _S	burturvísa
FS [[við] _F [føra] _S] _S	viðføra
BS [[av] _{Bitil} [runda] _S] _S	avrunda

Gullbein (2006) hevur víst á, at talið á samansettum sagnorðum økist, so at fólk brúka meira og meira *avrunda* mótsett *runda av*. Høvuðsgrundin er málamótið við danskt (Petersen 2010).

3.4. Talorð

Talorðini í føroyskum frá 20 verða gjørd við koordinatiónum *ein og tjúgu*. Summir puristar nýta *tjúguein* ella *tjúgu og ein* í staðin fyri *ein og tjúgu*. Hetta er fyri at divergera frá donskum.

Samanseting	<i>fimmhundrað</i>
Koordinatiónum	<i>ein og tjúgu</i>
Asyndetisk ⁱⁱⁱ koordinatiónum	<i>tjúguein</i>
Koordinatiónum + samanseting	<i>fimmhundrað og fimm</i>

Talorðini frá 13-19 hava *-tan* sum seinna part: *sekstan*. Samtíðarlíga er *-tan* partur av stovninum; tað er ikki produktivt í føroyskum.

Í koordinatiónum skal *og vera*, tí er **eintjúgu* og **fimmhundraðfimm* ikki møguligir formar. Øvugt ber til at hava *tjúguein*.

3.5. Hjáorðasamansetingar

Hjáorðasamansetingar eru settar saman av navnorði + hjáorði, lýsingarorði + hjáorði, hjáorði + hjáorði, talorði + talorði og bitli + hjáorði.

NH	[[ár] _N [langt] _H] _H	árlangt
LH	[[tvør] _L [vegin] _H] _H	tvørvegin
HH	[[seinna] _H [meiri] _H] _H	seinnameiri
TH	[[ein] _T [skila] _H] _H	einskila
BH	[[av] _{Bitil} [bera] _H] _H	avbera

Bitilin + hjáorðið í *avbera* byggir á *at bera av*.

3.6. Fyrisingasamansetningar

Samansettar fyrisingar eru slíkar sum $[[\text{upp}]_H[\text{úr}]_F]_F$ *uppúr*. Lenvig (1996) hefur eitt yvirlit við ymiskum fyrisingasamansetingum, har fyrri liður er eitt hjáorð, seinni liður ein fyrising. Hesar samansettu fyrisingarnar standa oftani uttan nakran fyllilið, t.e. *eg legði fiskin uppúr (pottinum)*.

Ein fyrisingarsamanseting kann hava eina allativa merking (leið): $[[\text{upp}]_H[\text{á}]_F]_F$. Ein annar móguleiki er, at tær hava staðarmerking: $[[\text{inni}]_H[\text{í}]_F]_F$. Triði móguleikin er, at tær hava eina ablativa merking (leið frá staði) sum $[\text{innan}]_H[\text{úr}]_F$.

Tilsamans eru 594 slíkar kombinatióinir móguligar, men allar eru ikki nýttar. Móguligar hjáorðasamansetningar, sum Lenvig (1996: 6–8) hefur, eru 440. Onnur dømir eru: *vit fara* $[[\text{niður}]_H[\text{í}]_F]_F$, *vit eru* $[[\text{niðri}]_H[\text{í}]_F]_F$ og *vit fara* $[[\text{niðan}]_H[\text{í}]_F]_F$.

3.7. Affiksoid

Eitt affiksoid er eitt orð, sum eisini kann fungera sum eitt atskoyti. Formurin *-skap* kann leggjast aftur at kall- ella hvørkikynsorðum (Petersen 2008: 12). Er kjarnin eitt hvørkikynsorð, er merkingin ‘skap, formur’, sum *andlitsskap* og *kúluskap*. Her hefur *skap* týðiliga leksikalska merking. Í kallkynssamansetingum hefur *-skap* ikki leksikalska merking: *trøllskapur* ‘gandur’ og *bankaskapur*. T.e. *trøllskapur* er ikki tað skapið, sum eitt trøll hefur, og *bankaskapur* er ikki formurin, sum ein banki hefur. Tó er tann leksikalska merkingin til staðar í *bankaskapur*, tí tað merkir formur, sum bankavirksemið hefur el. tekur.

3.8. Samansetingarklípi

Ikki er hvørsfallið virkið sum fall í føroyskum eins og víst av fleiri granskarum, sbr. Weyhe (1996/2012), Lockwood (1955/1977), Þráinsson, Petersen, Jacobsen & Hansen (2004/2012), Petersen & Adams (2009) og Indriðason (2011). Hesi síðsti metir tó, at restir eru av hvørsfallinum í samansetingum, men tær manifesterast seg ikki so reglubundið sum í íslenskum.

Í staðin fyri at tosa um hvørsfallið, verður tosað um eitt samansetingarklípi, og tað er *-s* í kall- og hvørkikyni í eintali. Nøkur kallkynsorð hava *-ar* í eintali. Kvennkynsorð hava *-ar* í eintali og *-a* í fleirtali, sum øll kall- og hvørkikynsorð eisni hava.

Summi navnorð hava eitt sjálvljóðaskifti, tá ið samansetingarklípiformurin er nýttur: *jørð* men *jarðarhiti*.

Í samansetingum við einum sagnorði er klípið *-i*, men tað kann vera *-u* og *-a*. Vanligast er *-i*, sbr. *renniskógvar*; *-u* klípið er vanligast nevt í *sagulað*, og *-a* klípið í *prædikastólur*. Í *sjúkur* er *-ra* í *sjúkrabilur* til dømis. Í fleirtali er *-a* tað vanligasta, sbr. *vinalag*, *bygdavegur*, *skipafylgi*. Í fáum førum eru onnur klípi sum í *eygnalækni* við *-na* og *lungnabrúni*.

4. Avleiðslur

Avleiðslur verða gjørdar við forfestum, eftirfestum ella nullavleiðslum. Aftur at hesum eru óproduktivar avleiðslur við sjálvljóðaskifti sum í *grava* og tey avleiddu navnorðini *grøv*, *grev* og eitt nú *gryvja*. Eitt annað dømi er *tyngd* frá lýsingarorðinum *tungur*.

Avleiðsla og sjálvljóðaskifti er í einum orði eins og *leinging* frá lýsingarorðinum *langur* og eitt nú *treinging* frá lýsingarorðinum *trøngur*.

4.1. Navnorðaavleiðslur

Hesar verða gjördar við for- og eftirfestum og við eftirfestum + sjálvljóðaskifti sum *langur* → *leinging*. Eisini eru nullavleiðslur, síggj 5 *Nullavleiðslur*.

4.1.1. Forfestir

Navnorðaforfestini eru:

FORFESTI	BASA	AVLEITT NAVNORÐ
aðal-	verkfall	aðalverkfall
al-	máttur	almáttur
alla-	halga	allahalga
and-	róður	andróður
endur-	keyp	endurkeyp
er-	trevja	ertrevja
eyð-		eyðkenni
for-	berg	forberg
há-	hús	háhús
høvuds-	mál	høvudsmál
miðal-	fiskur	miðalfiskur
megin-	land	meginland
mis-	gerð	misgerð
ný-	gerð	nýgerð
ov-	arbeiði	ovarbeiði
ovur-	dirvi	ovurdirvi
ó-	gerð	ógerð
sam-	svar	samsvar
van-	lagna	vanlagna
ør-	fiski	ørfiski

Mynd 1: Navnorðaforfestir.

Øll hesi forfestini eru niðurarvað úr norrønum. Í 6. verður hugt at læntum for- og eftirfestum, bæði úr donskum og neoklassisk atfestir.

4.1.2. Eftirfestir

Tey produktivastu eftirfestini í føroyskum eru *-ar-* (*skipari*) og *-an/-ing* (*mentan*, *renning*). Tað fyrra er nýtt at gera gerðarnavnorð (nomen agentis), sbr. Weyhe (1991/2012), meðan tað seinna er brúkt at gera abstrakt kvennkynsorð.

Í føroyskum eru, sum kunnugt, trý kyn, og eg havi sett eftirfestini upp soleiðis, at kallkynseftirfestini koma fyrst. Síðani kvenn- og síðst hvørkikynseftirfestini.

EFTIRFESTI	BASUKATEGORI	BASA	DØMI
-að /av/	sagnorð	at javna	javnaður
-ar	sagnorð	at renna	rennari
-dóm	navnorð	aldur	aldurdómur
-dóm	lýsingarorð	fríur	frírdómur
-dóm	sagnorð	at læra	lærdómur
-dóm	fornavn	sjálvur	sjálvdómur
-ing	navnorð	bulur	bulingur
-ing	lýsingarorð	hvítur	hvíturingur
-ing	sagnorð	at renna	renningur
-ing	talorð	seks	sættingur
-leik	navnorð	salt	saltleiki

-leik	lýsingarorð	beiskur	beiskleiki
-leik	hjáorð	betur	beturleiki
-leik	talorð	ein	einleiki
-leik	forfesti	tor	torleiki
-ling	navnorð	bók	bóklingur
-ling	lýsingarorð	dýrur	dýrlingur
-ling	sagnorð	rekja	riklingur
-ning	sagnorð	at byggja	bygningur
-skap	navnorð	banki	bankaskapur
-skap	lýsingarorð	harður	harðskapur

Mynd 2: Eftirfesti, sum verða gjørd til at gera kallkynsorð.

Eftirfestið *-ar-* í *rennari* er brúkt at leiða gerðarnavnorð frá sagnorðum, men tað er eisini í lániorðum sum *medistari*, *kikari*, *elektrikari*, *skómakari* og *teenagari*. Navnorðini við *-ing*, *-ling* og *-ning* hava hesar merkingarnar (siggj eisini Petersen 2008: 5-11)

1. Persóns- og djóranøvn (leitt av lýsingarorðum)
2. Mát
3. Navnorðaaavleiðslur (navnorð leitt av navnorði)
4. Persónar frá einum stað.
5. Sagnorðaaavleiðslur (navnorð leitt av sagnorði)
6. Kumpassin

Sum dømi kunnu nevast (1) *hvítur* → *hvíttingur*, (2) *seks* → *sættingur*; (3) *flykra* → *flykringur*; (4) *Sørvágur* → *sørvingur*; (5) *at tryggja* → *tryggingur*; (6) *landnyrðingur*.

Navnorðini við *-ning* eru leidd av sagnorðum: *at byggja* → *bygningur*, men eisini onnur eru sum *gras* → *grasningur*, um tað ikki er frá sagnorðinum *at grasa*. Eftirfestið *-ling* hevur diminutiva merking: *bók* → *bóklingur*, og tað kann nýtast um persónar *dýrlingur* (Petersen 2008: 5-11).

Til er eisini *-ang* í *hunangur*. Eftirfestið er ikki produktivt; tað er eisini í *leiðangur* frá *at leiða*.

Tað produktivasta kvennkynseftirfestið er *-ing*; minni produktivt er *-an*. Hesi verða nýtt at leiða abstrakt navnorð av sagnorðum sum dømini niðanfyrir vísa. Í norrønum varð *-an* sett aftur at *ō*-sagnorðum sum *kalla*, men henda reglan er ikki gjøgnumskygd longur í føroyskum. Nú er *-ing* tað, sum mest verður nýtt.

EFTIRFESTI	BASUKATEGORI	BASA	DØMI
-an	sagnorð	at flokka	flokkan
-ing	sagnorð	at roykja	royking
-sk	lýsingarorð	ørur	ørska
-sl	sagnorð	at nýta	nýtsla
-kunn	navnorð	fólk	fólkkunna
-kunn	lýsingarorð	fáur	fákunna

Mynd 3: Eftirfesti, sum nýtt verða at gera kvennkynsorð.

Ikki ber til at siga, at *-sk* í *ørska* og *-sl* í *nýtsla* eru produktiv eftirfesti. Heldur eru tey blivin ein partur av stovninum. Óproduktivt er eisini *-d* og *-ð* [w] í *at deila* → *deild* og *at glógva* → *glóð*. Um hesi vóru produktiv, so átti at borið til at gjørt orð spontant í dag við hesum eftirfestum.

Hvørkikynsavleiðslur eru:

EFTIRFESTI	BASUKATEGORI	BASA	DØMI
-dømi	navnorð	val	valdømi

-i	lýsingarorð	vandin	vandni
-loysi	lýsingarorð	vónleysur	vónloysi
-læti	navnorð	tökk, takk	takklæti
-læti	lýsingarorð	stórus	stórlæti
-menni	navnorð	tól	tólmenni
-ni	lýsingarorð	blíður	blídni
-ræði	lýsingarorð	harður	harðræði
-semi	navnorð	løn	lønsemi
-semi	talorð	ein	einsemi
-vísi	lýsingarorð	rættur	rættvísi

Mynd 4: Avleiðslur, sum dána hvørkikynsorð.

Í Þráinsson, Petersen, Jacobsen & Hansen (2004/2012: 214) verður eftirfestið *-ald* nevnt. Tað er ikki við í yvirlitinum omanfyri, tí tað er deytt. Tað kemur fyrri í trimum orðum: *mótald* frá sagnorðinum *at móta*; *bulald* frá *bulur* og *leggald* frá *leggur*.

Eftirfestið *-semi* er vanligá denominalt, men dømir eru, har eitt lýsingarorð er basan: *góður* → *góðsemi*; *blíður* → *blíðsemi*. Dømir eru, har talorð er basan: *einsemi*, og *tví-* í *tvísemi*, og har eitt hjáorð er basan: *sjaldsemi/sjaldsemi*.

4.2. Lýsingarorðaavleiðslur

Lýsingarorðaavleiðslur eru gjørdar við *for-* ella eftirfestum. Sjálvljóðaskifti er í slíkum førum sum *jarðiskur* frá *jørð*.

4.2.1. Forfestir

Tað søguliga hvørsfallið er í *alra-*; talumálsformurin er *allar-* frá tí óbundna fornavninum *allur*. Hetta er nýtt sum eitt styrkjandi forfesti (Petersen & Adams 2009: 90):

FORFESTI	BASA	AVLEITT NAVNORÐ
al-	fagur	alfagur
allar-/alra	bestur	allarbestur/alrabestur
av-	gamal	avgamal
miðal-	góður	miðalgóður
mis-	góður	misgóður
ný-	málaður	nýmálaður
ov-	djarvur	ovdjarvur
ovur-	djarvur	ovurdjarvur
ó-	blíður	óblíður
tor-	sigldur	torsigldur
van-	býttur	vanbýttur
ør-	lítil	ørlítil

Mynd 5: Forfesti, sum verða nýtt til at gera lýsingarorð.

4.2.2. Eftirfestir

Lýsingarorðaeftirfestini eru sett upp niðanfyri.

EFTIRFESTI	BASUKATEGORI	BASA	DØMI
-bar/-bær	navnorð	arvur	arvbærur
-bar/-bær	hjáorð	títt	títtbærur
-ig, -ug	navnorð	blóð, neyð	blóðigur, neyðugur
-isk	navnorð	jørð	jarðiskur
-lig	navnorð	andi	andligur
-lig	lýsingarorð	blíður	blíðligur
-lig	sagnorð	at dáma	dámiligur

-lig	hjáorð	fram	framligur
-loysin	lýsingarorð	lágur	lágloysin
-loysin	sagnorð	at gáa	gáloysin
-sam	navnorð	arbeiði	arbeiðssamur
-sam	talorð	ein	einsamur
-sk	navnorð	himmal	himmalskur

Mynd 6: Eftirfesti, sum verða nýtt til at gera lýsingarorð.

Eftirfestið *-sk* er nýtt at gera lýsingarorð frá landanøvnum *Ísland* → *íslendskur*. Eftirfestið *-loysin* er í trimum orðum: *gáloysin*, *háloysin* og *lágloysin* (Føroysk Orðabók 1998). Tey seinnu bæði eru nýorð. Poulsen (2004 [1969]: 59–62) hevur ymiskar variantar av *-ligur*, har hann metir um upprunan til avbrigdini. Synkront eru ymisk klípir frammanfyri: *broyta* → *broytiligur*, *elska* → *elskuligur*. Og so er til *bygdarligur* frá tí søguliga hvørfsfallinum *bygdar* og einum *-s* afturat; sama *-s* er í *jánkasligur* og *buldrasligur*.

4.3. Sagnorðaaavleiðslur

4.3.1. Forfestir

Forfestini, sum brúkt eru at leiða sagnorð, eru:

FORFESTI	BASA	AVLEITT NAVNORÐ
al-	lýsa	allýsa
and-	rógva	andrógva
av-	greiða	avgreiða
endur-	kanna	endurkanna
full-	figgja	fullfiggja
mis-	trúgva	mistrúgva
ný-	skapa	nýskapa
ov-	eta	oveta
ovur-	eta	ovureta

Mynd 7: Sagnorðafortfestir. Sum sæst, so verða tey nýtt at leiða sagnorð av sagnorðum.

4.4. Hjóorðaaavleiðslur

Forfestini, sum nýtt verða at gera hjóorð við, eru:

FORFESTI	BASA	AVLEITT NAVNORÐ
al-	fagurt	alfagurt
ár-		árdegis
for-		fordánt
ó-	keypis	ókeypis

Mynd 8: Forfestini, sum nýtt verða at gera hjóorð við.

Eingin basa er til *fordánt*, og heldur ikki aftan fyri *árdegis*.

Hesi eftirfestini verða nýtt at gera hjóorð við:

EFTIRFESTI	BASUKATEGORI	BASA	DØMI
-a	talorð	ein	eina
-a	fs + NH	uttan landa	uttanlanda
-a	lýsingarorð	illur	illa
-an	lýsingarorð	javnur	javnán
-an	hjóorð	út	uttan
-andi	navnorð	fon	fonandi
-andi	sagnorð	bika	bikandi

-ar	hjáorð	út	uttar
-i	hjáorð	út	úti
-is	navnorð	-skeið	miðskeiðis
-laga	hjáorð	uttar	uttarlaga
-liga	lýsingarorð	blíður	blíðliga
-líka	fyrirseting	frá	frálíka
-megin/-minni	lýsingarorð	høgra	høgrumegin, høgruminni
	fornavn	báðir	báðumegin
-ni	hjáorð	illa	illani
-nis	navnorð	stað	staðnis
-s	fs + NH	uttan lands	uttanlands
-sama	fornavn	sjálvur	sjálvsama
-skila	fyrirseting	frá	fráskila

Mynd 9: Eftirfestir, sum nýtt verða at gera hjáorð við.

Hjáorðið *eina* er mest í orðingini *leggja sær eina við*. Fyrirsetingin + navnheildin *uttan lands* er grammatikaliserað til eitt orð *uttanlands*, og hevur tað staðarmerking. Tað saman hendi í *uttanlendis*.

Oftani er *-a* sett afturat: *uttanlanda*. *-is* í orðum sum *uttanlendis* og í *-hendis* og *firðis* (*miðfirðis*) gongur upprunaliga aftur til teir norrønu *ija*-stovnarnar, har tað er hvørsfalsformur: *lendi+s*. *Uttanlendis* er tískil ein samanseting, sbr. Kvaran (1990/1991), sum nevnir *árdegis* (frá 12. øld), *keypi* frá 14. øld í *ókeypis* og eitt nú *útanlendis* frá 13. øld (Kvaran 1990/1991: 15).

Eftirfestið *-líka* er í *frálíka* og *ólíka*. Sjaldsamt er *háttlíka* frá navnorðinum *háttur*. Eftirfestið er eisini í *javnlíka* frá lýsingarorðinum *javnur* og *tesslíka* frá *tess*, sum er hvørsfall av *tað*. So er til dialektorðið *úrlíka* ‘fantastiskt’ har fyrri partur í samansetingini er fyrirsetingin *úr*; orðið *javnlíka* er frámerkt sum eitt kvæðaorð í *Føroysk Orðabók* (1998).

Eftirfestið *-nar* er sjaldsamt. Helst bara í *til fulnar* frá lýsingarorðinum *fullur*. Eftirfestið *-um* er í eitt nú *stórum*. Eftirfestið *-gegn/-gjøgn* er ein grammatikalisering av *ígjøgnum*. Eitt annað eftirfesti er *-indal/-indi* í *náminda/námindi*.

Hjáorðið *illani* er víðari útvikling av *illa* við *-n* frá orðum sum *javnann* og *uttan* og *-i* frá eitt nú *úti*.

5. Nullavleiðsla

Ein nullavleiðsla, el. konversión, er greinað sum “the making of new words by using word forms of one syntactic category as words of another one, without overt morphological marking” (Booij 2007: 311), sbr. eisini Spencer (1991: 20). Nullavleiðsla er í deverbalum, negativum hvørkikynsorðum eins og víst á hjá Petersen (2009: 212ff.) við dømunum sum *at hína* → *eitt hím*. Onnur dømi, hóast ikki deverbala, eru *eitt beist*, síggj eisini Jespersen (1999 [1924]: 239), har hann nevnir danskar niðrandi termar sum *bæst*, *fjols* og *drog*.

Onnur dømi við konversión eru niðanfyri. Her er bindistrikan við, fyri at vísa rótina/stovnin.

N til S	bók	at bók-a
L til N	ovast-ur	ovast-i
L til S	døkk-ur	døkk-ast
S til N	far-a	far-i
	prál-a	prál
	at drív-a	driv

NS samansetingin [[jólá]_N[pynta]_S]_S er leidd av navnorðinum [[jólá]_N[pynt]_N]_N við konversión. Sama er [[jólá]_N[hugna]_S]_S sum við konversión er leitt av navnorðinum [[jólá]_N[hugni]_N]_N. Ein spontan L til N nullavleiðsla er *lýggj-ur* → *lýgg-i* (fyri *lýkka*).

Eitt annað slag av S til N konversión er í *at dríva* → *drív* og *smíða* → *smíð* fyri tað søguliga rættara *drív* og *smíð*.

6. Orðmyndan við lántum eftir- og forfestum

Neoklassisk og lágtýsk atfestir eru lænt inn í føroyskt, typiskt, umvegis danskt. Tey lágtýsku atfestini eru: *an-*, *-arí*, *be-*, *for-*, *-heit*, *-ilsi*, *-vís* sum í *bangheit* í orðingini *tað beri eg onga bangheit fyri*. Neoklassisk atfestir eru tey, sum eru lænt inn í tey europeisku málini millum onnur úr grikskum og latíni.

Niðanfyri eru tey vanligastu innlæntu atfestini sett upp. Ikki ber altíð til at siga, at talan er um eitt atfesti, tí orðið er lænt inn sum ein heild, sbr. eitt orð sum *at begynna* frá donskum *begynde* (frá lágtýskum *beginnen*). Her er eingin rót **gynna*.

FORFESTI	BASA	AVLEITT NAVNORÐ
an-	geva	angeva
anti-	síða	antigrindadrápsíða
be-	grava	begrava
be-	ráð	beráð
be-	klæða	beklæddur
eks-	frú	eksfrú Tiger
for-	vænta	forvænta
for-	deiling	fordeiling
infra-	kervi	infrakervi
inter-	varp	intervarp
kontra-	fótbóltur	kontrafótbóltur
med-	ábyrgd	medábyrgd
meta-	mál	metamál
mini-	íbúð	miniíbúð
pseudo-	gosop	pseudogosop
semi-	sólturkaður	semisólturkaður
super-	brúkari	superbrúkari
super	góður	supergóður

Mynd 10: Innlænt forfestir.

Tey vanligastu innlæntu eftirfestini eru:

EFTIRFESTI	BASUKATEGORI	BASA	DØMI
-aktig	navnorð	Hollywood	hollywoodaktigur
-alsk	navnorð	musikkur	musikalskur
-ant	sagnorð	prædika	prædikantur
-al	navnorð	fundament	fundamentalur
-ar	navnorð	atom	atomarur
-arí	sagnorð	baka	bakarí
-dør	navnorð	ambassada	ambassadørur
-ell	navnorð	strukturur	strukturellur
-heit	lýsingarorð	býttur	býttheit
-inn	navnorð	lærari	lærarinna
-ilsi	sagnorð	øra	ørilsi
-isk	navnorð	jørð	jarðiskur
-ism	navnorð	kommunistur	kommunisma
-ning	sagnorð	halda	holdningur

-vís	navnorð	dagur	dagavís
------	---------	-------	---------

Mynd 11: Innlænt eftirfestir.

7. Bland og klipping

Dømi um bland er *brunch* í enskum. Hetta er blandað saman av *breakfast* og *lunch*. Ikki eru slíkir formar vanligir í føroyskum. Klipping er, tá ið partar eru burturkutaðir. Dømi eru *Rúsan frá Rúsdrekkasøla landsins* og *Keypsan frá Keypsamtøkan*. Klipping er eisini í *vinkona* → *vinka*, *Miðjarðarhavið* → *Miðjarhavið* (-*jarðar*- [jea:rar], har tað søguliga hvørsfallið er blivið til -*jar*- [jar]. Klipping er eisini í *elektrisit*et → *leks(i)tet*, *elastikk* → *lastikk*^{iv} og *úss* frá *ússaligur*. Akronym eru *ALS* = *Arbeiðsloysisskipanin* og eitt nú *SMS*.

8. Tilvísingar

Andreasen, P. og Dahl, Á. 1997. *Føroysk Mállæra*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.

Barnes, M. og Weyhe, Ey. 1994. Faroese. Í: E. König og J. van der Auwera (ritstj.), *The Germanic Languages*, bls. 190–218. London: Routledge.

Booij, G. 2007. *The Grammar of Words. An Introduction to Morphology*. 2. útg. Oxford: Oxford University Press.

Davidsen, K. og Mikkelsen, J. 2011 [1993] *Ein ferð inn í føroyskt*. Vestmanna: Sprotin.

Føroysk Orðabók. 1998. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.

Gullbein, S. 2006. Soleiðis segði mamma mín. Orsøkin til føroyska málreinsing og ein samanburður millum Móðurmálsorðabókina 1998 og nútíðar føroyskt við serligum atliti at skriftmáli. MA ritgerð, Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya.

Henriksen, J. 2010. *Málsligar rannsóknir. Greinir og hugleiðingar*. Vestmanna: Sprotin.

Indriðason, T. 2011. Om fugesammensetninger i vestnordisk. Í: G. Akselberg og E. Bugge (ritstj.), *Vestnordisk språkkontakt gjennom 1200 år*, bls. 257-275. Tórshavn: Fróðskapur.

Jacobsen, J. í Lon. 1997. Songkona ella seingjarfelagi. *Varðin* 64: 132-147.

Jacobsen, J. í Lon. 2012. *Ærlig talt who cares? En sociolingvistisk undersøgelse af holdninger til og brug af importord of afløsningsord i færøsk*. Oslo: Novus.

Jespersen, O. 1999 [1924]. *The Philosophy of Grammar*. Chicago/London: The University of Chicago Press.

Krenn, E. 1940. *Föroyische Sprachlehre*. Heidelberg: Winter.

Kvaran, G. 1990/1991. Um -is endingu atviksorða. *Íslenskt mál og almenn málvísindi* 12.-13: 7-31.

Lenvig, T. 1996. Orðasamansetningar. *Málting* 16: 4–9.

- Lockwood, W. B. 1977 [1955]. *An Introduction to Modern Faroese*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur [Endurprentað: 2002].
- Nielsen, N. Å. 1976. *Dansk etymologisk ordbog. Ordenes historie*. København: Gyldendal.
- Patat, B. 2000. Onomatopoetikon og føroyskt. *Málting* 1: 2–9.
- Petersen, H. P. 2001. Samansett sagnorð við *endur-*. *Fróðskaparrit* 48: 21–28.
- Petersen, H. P. 2008. Navnorðaavleiðslur. *Varðin* 75: 26–43.
- Petersen, H. P. 2009 *Gender Assignment in Modern Faroese*. Hamburg: Kovač.
- Petersen, H. P. 2010 *The Dynamics of Faroese-Danish Language Contact*. Heidelberg: Winter.
- Petersen, H. P. og Adams, J. 2009 *Faroese. A Language Course for Beginners: Grammar*. Tórshavn: Stiðin.
- Poulsen, J. H. W. 2004 [1969]. Føroysk lýsingarorð, sum enda við *-aligur*. *Fróðskaparrit* 17: 100–104.
- Sandøy, H. 1976. Laust sammensette verb i vestnordisk. Ein samanliknande leddstillingsanalyse for islandsk, færøysk og romsdalsmål. MA ritgerð, Oslo Universitet.
- Simonsen, M.A. 1993. Hoyvíkshólmur ella Hoyvíkarhólmur. *Málting* 8: 2–6.
- Simonsen, M.A. 1995. Gjógvvará, Gjáartangi ella Hvalagjógváin. *Málting* 14: 20–25.
- Simonsen, M.A. 2005. Føroysk frøðiorðagerð. Føroysk frøði- og yrkorðagerð verður viðgjørd og greind við søguligum baksýni. MA ritgerð, Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya.
- Spencer, A. 1991. *Morphological Theory. An Introduction to Word Structure in Generative Grammar*. Oxford (UK)/Cambridge (USA): Blackwell.
- Thráinsson, H, Petersen, H.P., Jacobsen J í Lon og Hansen, Z.S. 2004/2012. *Faroese. An Overview and Reference Grammar*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Weyhe, Ei. 1991. Pluralis af nomina agentis på *-ari* i færøsk. *Danske folkemål* 33: 263–275.
- Weyhe, Ei. 1996. Genitiven i færøske grammatikker – et problembarn. In: *Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt*. Til Inger Ejkskjær på halvfjerdsårsdagen den 20. maj 1996, 309–320. Copenhagen: Reizel.

Hjalmar P. Petersen, Tórshavn

ⁱ í fornabendingini er hvørfsfallið, sbr. hann, hann, honum, **hansara**.

ⁱⁱ Eitt annað, kanska vanligari heiti, er konversión (en. conversion).

ⁱⁱⁱ Ein asyndetisk samanseting er ein, sum ikki hevur nakað sambindingarorð, sbr. at *og* er burtur í *tjúguein* frá *tjúgu og ein*

^{iv} Dømið er frá L. Reinert.